

ФОНЕТИКА

Фонетика - гректің «phone» сөзі
«дыбыс» деген мағына береді.

Фонетика ғылымы тілдің
дыбыстық жүйесін зерттейді,
яғни дыбыстардың жасалу,
айтылу, естілу және бұын, екпін,
интонация мәселелерін
қарастырады.

Еске түсірейік

Әріп -

Буква

Дыбыс -

Звук

Дауысты -

Гласный

Дауыссыз -

Согласный

Қатаң -

Глухой

Үнді -

Сонорный

Ұян -

Звонкий

Фонетикалық талдаудың сұзбасы

1 .Айтылу, жасалу, жазылу
жолдарына қарай: жуан, жіңішке,
аралас буынды сөздер.

2. Буын:

А) ашық (а,б)

Ә) тұйық (т,б)

Б) бітеу (б,б)

3. Тасымал.

4. Екпін.

5. Буын үндестігі.

6. Дыбыс үндестігі.
А) ілгерінді ықпал →
Ә) кейінді ықпал ←

Б) тоғыспалы ықпал. → ←

7. Дыбыстарға математикалық
тәсілмен мінездеме беру

ФОНЕТИКА

Тіл дыбыстарын зерттейді

ДЫБЫС

(Сөздің ең кішкене бөлігі. Дыбысты айтамыз, естіміз.)

1. Дауысты дыбыстар(12) (екпеден шыққан ауаның ауыз күсында еш кедергіге ұшырамай, еркін шығуынан жасалады)		
1	Пілдік шығынан жасалады	1. Жуан(5): а, о, ү, ы, у 2. Жінішке(7): ә, ө, ү, і, е, ә, у,
2	Жаңық шығынан жасалады	1. Ашық (6) : а, ә, о, ө, е, ә 2. Қысан(6) : ы, і, и, у, ү, ү,
3	Еріндік шығынан жасалады	1. Еріндік(5): о, ә, ү, ү, у, 2. Езулік (7): а, ә, е, ә, ы, і, и

2. Дауыссыз дыбыстар (26) (екпеден шыққан ауаның ауыз күсында кедергіге ұшырап шығуынан жасалады)		
1	Қатаң (11): к, қ, п, с, т, ф, х, ш, щ, ч, ң (тек салдырыдан тұрады)	
2	Ұяң (8): б, в, г, ғ, д, ж, з, һ (ун мен салдырыдан тұрады, салдыр басым)	
3	Үнді (7): й, л, м, н, ң, р, ү (салдырыдан үні басым)	

БУЫН

Сөздің айтылуындағы дауыс толқынын буын дейді. Қазақ тілінде буынның үш түрі бар

Мысалы

1. Ашық буын

А-га, а-на, ә-ке, а-та, ба-ла, қа-ла,
ша-на-ны, бо-са-ға

2. Тұйық буын

Ат, ет, от, ақ, аз, ант,
өрт, арт

3. Бітеу буын

Бал, тарс, тәрт, таң, кез, қант, бұлт,
мек-теп, бал-дай, жыл-дам

ҮНДЕСТИК ЗАҢЫ

БУЫН ҮНДЕСТИГІ Сингормонизм

Сөз ішінде дауысты дыбыстардың үндесуі

бала - лар
Отан - ды
елши - лер

ДЫБЫС ҮНДЕСТИГІ Ассимилиация

Сөз ішінде дауыссыз дыбыстардың үндесуі

1. Ілгерінді ықпал
көзқарас - көзғарас
2. Кейінді ықпал
он бес - ом бес
2. Тоғыспалы ықпал
Қазанқап - Қазаңғап

Фонетика

Фонетика – тіл туралы ғылымның бір саласы. Онда дыбыстар, екпін және буын, үндестік заңы қарастырылады.

Қазақ тілінде 42 әріп және 37 дыбыс бар.

Екі белгі бар: ъ-айыру белгісі, ь- жіңішкелік белгісі.

Қазақ тілінде тән әріптер 10: ә, і, ң, ғ, ұ, ұ, қ, ө, һ, ы.

Дыбыстар(звук): дауысты, дауыссыз.

Дауысты(гласные)-12 дыбыс: а, ә, о, ө, е, Ә, Ұ, Ұ, Ү, Ү, ы, и, і

1) Еріндік(5): ұ, ұ, ү, ө, ә; Езулік(7): а, ә, е, ы, і, и, Ә;

2) Ашық(6): а, ә, о, ө, е, Ә; Қысан(6): ұ, ұ, ү, ү, ы, і, і, ;

3) Жуан(5): а, о, ұ, ы, ү; Жіңішке(7): ә, ө, ү, і, е, и, ү, Ә;

Дауыссыз (согласные)- 25 дыбыс:

б, в, г, ғ, д, ж, з, й, қ, қ, л, м, н, ң, п, р, с, т, ф, х, ң, ц, ч, ш, щ, у(тау)

қатаң(11): қ, қ, п, с, т, ф, х, ч, ш, щ, ц

ұнды(8): б, в, г, ғ, д, ж, з, ң,

ұнді(7): л, м, н, ң, р, й, ү(уақыт)

Буын(слог):

ашық: а-на, қа-ла

тұйық: ат, ақ, ән, ет

бітеу: нан, тіл, қыс

Тасымал - перенос

Екпін(ударение) сөздің соңғы буынға түседі(постоянно падает на последний слог).

Ілгерінді ықпал

терезе - лер

каз- дар

кітап - тар

ШС - ШШ

Жазылуы

каш-са

аш-са

Айтылуы

кашша

ашша

ПБ - ПП

Жазылуы

Жүсіпбек

Айтылуы

Жүсіппек

Кейінді ықпал

СШ - ШШ

Басшы -
башибы

Қ,К, П -
Ғ,Г, Б

аяқ+ы = аяғы

доп+ы = добы

ЗЖ - ЖЖ

Жазылуы Айтылуы
Бозжан Болжан

Тоғыспалы ықпал

СЖ - ШШ

Жазылуы

Досжан

тас жол

Айтылуы

Дошшан

ташшол

Н-Қ,Қ/ -
ҢҒ,ҢГ

Жазылуы

Есен

келді

Айтылуы

Есен

гелді

Жиенқұл

Жиенғұл

Дауысты дыбыстар

- Қазақ тілінде 12 дауысты дыбыс бар.
- Олар: а, ә, е, и, о, ө, ү, ұ, ү, ы, і, ә.

Тілдің қатысына қарай	Жақтың қатысына қарай	Еріннің қатысына қарай
Жуан (5): а, о, ы, ү, у	Ашық (6): а, ә, о, ө, е, ә.	Еріндік (5): о, ә, ү, ұ, ү.
Жіңішке (7): ә, ө, ү, і, е, и, ә, у.	Қысан (6): ы, і, и, у, ү, ү.	Езулік (7): а, ә, е, ы, і, и, ә.

ДАУЫССЫЗ ДЫБЫСТАР

Сейлегенде ауа кедергімен шығатын дыбыстар дауыссыз дыбыстар деп аталады.

Қазақ тіліне тән дауыссыз дыбыстар даусы қатысна жөне жасалуына қарай өзара бірнеше топтарға бөлініп, жүйеленеді.

1. Қатаң дауыссыздар: *к, қ, х, п, ф, с, т, ш, щ, ч, ң.*
2. Ұяң дауыссыздар: *б, в, г, ғ, ғ, д, ж, з, һ.*
3. Үнді дауыссыздар: *й, л, р, у, м, н, ң.*

Буын. Буын түрлері

Буын-сөз құрамындағы бір немесе бірнеше дыбыстар тобынан жасалған фонетикалық бөлшек

А-па, мек-те-бі-міз-де т.б.

Ерекшеліктері

- 1.Буын болу үшін оның құрамында дауысты дыбыс болуы тиіс
- 2.Бір буын ішінде дауысты дыбыс біреуден артық болмау керек
- 3.Буында мағына болмайды
- 4.Бірінші буын болмаса, қалған буындар, негізінен, дауыстыдан басталмайды

Буын түрлері

Ашық буын-бір гана дауысты дыбыстан болатын немесе дауыссыздан басталып, дауыстыға аяқталады.

Ә-ке, та-ға-ла-ды т.б.

Түйік буын-дауыстыдан басталып, дауыссызға аяқталатын буын

Ар, үк, үт, ант, өрт, үлт т.б.

Бітеу буын-дауыссыздан басталып, дауыссызға аяқталатын буын

Бас, бас-тық, бұл-бұлдар, қант, карт т.б.

Сейлеудің ең кіші бөлігі - сөз

Сөз дыбыстардан құрапады.

Сөз болмаған жерде дыбыс жүйесі жоқ.

Тіл дыбыстары сөз ішінде айтылады.

Дыбыссыз сөз жоқ.

«Адаскан әріптер» ойыны

Дыбыстарды тиісінше тіркестіріп сөз жасандар
және сол сөзге дыбыстық талдау жасандар

Р, о, б

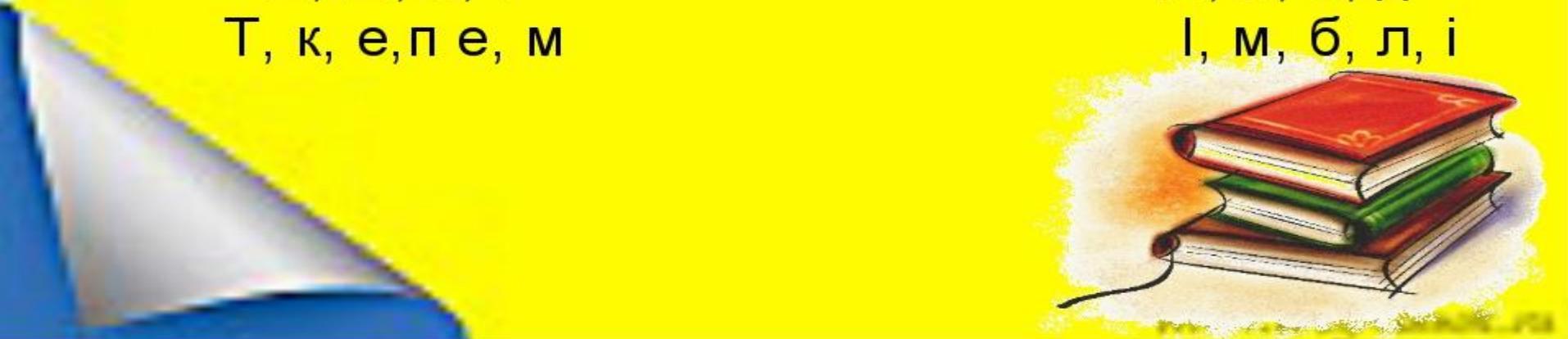
А, ш, а, ғ

Т, к, е, п, е, м

Қ, ы, а, з, қ

А, л, а, д

І, м, б, л, і

Сұрақтар:

Фонетика нені зерттейді?

Казак әліпбайінде неше әріп бар?

Буын түрлерін атаңыздар.

Ашық дауыстыларды атап беріңіздер.

Казак тілінде еріндік дауыстылар
нешеу?